

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1) POLİTİKANIN ANLAM VE NİTELİKLERİ

Politikayı bilimsel bir inceleme konusu olarak ele almadan önce onun anlamı, amacı, özü ve nitelikleri, kısaca "ne olduğu" üzerinde durmak gerekir.

Politika nedir? Bu soruya eski çağlardan bugüne kadar çeşitli cevaplar verilmiştir. Verilen cevaplar ve yapılan tanımlamalar bir tahlilden geçirildiği zaman, bunların başlıca iki değişik ve karşıt görüş etrafında toplandığı, daha doğrusu politikanın birbirinden tamamen farklı ve birbirine zıt iki ayrı yönünü yansıttığı görülür.

Bir görüşe ve anlayışa göre, politika toplumda yaşayan insanlar arasında bir çatışma, bir mücadele ve kavgadır. İnsanlar yaradılışları, sosyal ve ekonomik durumları bakımından değişik fikirlere ve değişik çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim **farklılıklarından** doğan **çatışma** politikanın temelini oluşturur. Bir bakıma, çatışmanın asıl konusu toplumdaki **değerlerin paylaşılmasıdır** denebilir. Çatışmanın hedefi ise, iktidarın ele geçirilmesidir. Toplumdaki çeşitli gruplar siyasal iktidarı elde etmek ve onu kullanmak suretiyle kendi görüşlerini ve çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla güderler. Şu halde hedef kısaca, iktidarın

ele geçirilmesi ve onun sağladığı yararların (nimetlerin) paylaşılmasıdır. Politikanın sadece bu yönü üzerinde durulacak olursa, o zaman onun belki en iyi tanımının Amerikalı siyasal bilimci Harold Lasswell tarafından yapıldığı kabul edilebilir ve politika (Lasswell'in ünlü kitabının başlığında da açıklandığı gibi), "**Kimin, neyi, ne zaman, nasıl elde ettiğini**" belirleyen bir faaliyet olarak nitelendirilebilir.¹

Fakat acaba politika sadece insanlar arasında bir çatışmadan ve iktidar kavgasından mı ibarettir? Bu konuda görüşlerini açıklayan düşünürlerin bir kısmı bunun böyle olmadığı kanısındalar. Karşıt temel görüşü temsil eden bu düşünürlere göre politikanın amacı her şeyden önce toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların "ortak iyiliğini" gerçekleştirmektir. İdealist ve bir bakıma ütopyik diyebileceğimiz bu ikinci anlayış tarzına bakılırsa, politika herkesin yararına olan bir toplum düzeni kurma çabasından başka bir şey değildir.

Aslında, biraz önce de belirttiğimiz gibi, bu iki karşıt yorumdan her biri gerçeklerin ancak bir yönünü yansıtır. Burada Duverger'ye katılarak diyebiliriz ki, politika gerçekte hem bir çatışma ve iktidar kavgasıdır, hem de -hiç değilse bir ölçüde- toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen yaratma aracıdır.² Bunlardan yalnız birisi üzerinde duranlar, ellerindeki büyölteci politikanın yalnız bir yüzü üzerine tutmaktadırlar. Birinci görüş iktidar kavgasını sadece "post kapma" ve "ganimet paylaşma" çerçevesi içinde değerlendirirken her zaman için geçerli olmayan fazla karamsar bir genellemeye gitmektedir. Buna karşılık ikinci görüşün ise

- 1) LASSWELL, Harold D., **Politics: Who gets what, when, how** (New York, Meridian Books, 1958).
- 2) DUVERGER, Maurice, **Sociologie politique** (Paris, Presses Universitaires de France, 1967), s. 29.

"olan"ı değil, daha çok "olması gereken"i belirtmekte olduğu ve bu yüzden gerçeği bütünüyle kapsamaktan uzak düştüğü söylenebilir.

Sosyal olaylar ve sosyal gerçekler genel olarak çok yönlü ve karmaşık bir nitelik taşırlar. Bu nitelikleri dolayısıyla basitleştirme ameliyelerine pek elverişli olmadıkları gibi dar ve tek yönlü yorum kalıplarına da kolayca sığmazlar. Politika ve onun ana konusu olan iktidar olgusu da böyledir. Bunu olduğu gibi kavrayabilmek için, iyi veya kötü, faydalı veya zararlı gibi **a priori** değer yargılarını bir yana bırakarak olaylara mümkün olduğu kadar geniş bir görüş açısından bakmak gerekir. Bu geniş perspektif içinde politikayla ilgili olarak aşağıdaki bellibaşlı karakteristik noktaları (şimdilik bunlar üzerinde etraflı açıklamalara girmeksizin) saptamak mümkündür:

1) Her şeyden önce politika, zaman ve mekân bakımından **evrensellik** ve **süreklilik** niteliklerine sahiptir. Eski çağlardan bugüne, en ilkelinden en gelişmişine kadar tarih içinde insan toplulukları siyasal bir nitelik taşıyagelmışlerdir. Bu, değişmeyen bir olgudur. Toplum düzeninin, ekonomik ilişkilerin ve insan yapısının değişmesi, ya da teknik ve teknolojik gelişmeler sonucunda politikanın günün birinde ortadan kalkacağı yolundaki görüşler (Marxist görüş ve teknokrazi tezi gibi), bugüne kadar doğrulanmamıştır. Uzak gelecek için spekülatif olmaktan öteye gitmeyecek savlar üzerinde durmaksızın günümüzdeki sosyal gerçekler açısından şunu söyleyebiliriz: İnsanlar arasında düşünce ve çıkar ayrılıkları var olduğu sürece bu ayrılıkların doğurduğu bir çatışma da var olacaktır ve dolayısıyla politika da var olacaktır. Toplumu meydana getiren bireylerin ve sosyal grupların aralarında hiç uyuşmazlık yokmuş gibi davranmaya zorlanmaları, başka deyişle çatışmanın kısıtlanması halinde politika da

kısıtlanmış olur. Politika bu anlamda hür bir ortamın varlığını ifade eder. Diktatörlükler, otoriter rejimler, **Politikanın Savunması'nı** yapan bir yazarın da belirttiği gibi,³ politikayı daima kötü olarak görmek ve göstermek eğilimindedirler. Onlar, açık ve serbest bir çatışma sonunda varılacak çözüm yolları yerine, kendi formüllerini tepeden inme kararlarla topluma kabul ettirmek isterler. Ancak bu, politikanın bir yana itilmesi suretiyle toplumdaki bütün görüş ve çıkar ayrılıklarının çözümlendiği ve ortadan kalktığı anlamına gelmez; belki sadece toplumun bir kesiminin lehine olarak durdurulduğu (veya dondurulduğu) anlamına gelir. Bu durumda politika "açıklık" niteliğini kaybeder ve kapalı kapılar arkasında alınan kararlar niteliğine bürünür.

2) Politikanın özü toplumdaki değerlerin dağıtımı ile ilgili bir görüş ve çıkar çatışması, bir iktidar mücadelesidir. Fakat bu çatışma ve mücadelenin asgari bir anlaşma temeli üzerinde cereyan etmesi gerekir. Bu asgari anlaşma temeli toplumsal **barış ve düzen'dir**. Belli davranış kurallarından meydana gelen kamu düzeni siyasal mücadelenin çerçevesini ve sınırlarını çizer. Çatışmaya bir sınır çizilmediği takdirde bunun kaos, kargaşa, anarşi ve iç savaşa dönüşmesi kaçınılmazdır (Sosyal ve ekonomik düzenin değiştirilmesi çabalarının da gene barışçı yöntemlerle yürütülmesi gerekir). Toplumdaki gruplar ve sınıflar arasındaki siyasal mücadelenin çeşitli yolları ve yöntemleri vardır: Ancak kaba kuvvet ve şiddet bunlar arasına giremez. Şiddetin ve silahlı çatışmanın baş-gösterdiği yerde politika biter ve savaş başlar.

3) Politika sadece bir çatışma değil, fakat aynı zamanda bir **uzlaşmadır**. Siyasal faaliyet genellikle karar alma, kural koyma ve bunları yürütme şeması içinde ele alınır. Gerçek

3) CRICK, Bernard, **In Defence of Politics** (London, Pelican edition, 1964).

oluşum ise, bu şemanın ifade ettiğinden daha karmaşık ve daha nüanslıdır. Toplumda değişik sosyal gruplar değişik istekler öne sürerler ve bunların gerçekleştirilmesi için iktidar üzerinde etki yaratmaya çalışırlar. Pratik alanda, bu isteklerden herhangi birinin hiçbir değişikliğe uğramaksızın aynen kabul edildiği ve karar haline geldiği ender görülür. Genellikle siyasal kararlar, çeşitli yönlerden gelen etkileme çabalarının karşılıklı olarak birbirlerini dengelendirmeleri sonucunda az çok bir **uzlaşma** olarak ortaya çıkarlar. Bu bakımdan politikayı "**belli bir toplumda çatışma halinde olan çıkarların uzlaştırılması faaliyeti**" olarak tanımlayanlar olmuştur.⁴ Uzlaşma şüphesiz ki her zaman ve her halde çatışan isteklerin ve çıkarların "ortalamasının" bulunduğu ve bunlar arasında tam bir denge kurulduğu anlamına gelmez. Karşılıklı etkileme çabaları sonunda ortaya çıkan siyasal karar çoğu zaman etkileme gücü daha fazla olan ve iktidar üzerinde ağırlığını daha fazla duyurabilen sosyal grubun lehine olacaktır. Ancak, çoğulcu toplumlarda bir sosyal grubun -iktidarı elinde bulundursa dahidğer sosyal gruplar üzerinde mutlak bir üstünlük kurmasından ve kendi görüş ve isteklerini, onlardan hiç taviz verme zorunda kalmaksızın diğerlerine yüzde yüz empoze etmesinden söz etmek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, politikanın yönetme ve itaat etme şeklinde bir "iktidar ilişkisi" olma niteliği yanında, "siyasal kararların alınmasına katılma" niteliğinin bulunduğu da görülür.

4) Politikanın, her türlü değer yargısından uzak, çıplak bir kuvvet ve çıkar çatışmasından ibaret olarak düşünülmesi, tartışma götürür bir görüştür. Politika insanların yaşayışlarını yakından ilgilendiren ve etkileyen bir faaliyettir. İnsan-

4) CRICK, op. cit., s. 167.

lar, bu faaliyetin bir amacı olması gerektiğini ve bu amacın da kendi yaşantılarını daha iyiye götürmek olduğunu düşünürler. Siyasal iktidardan da bunu beklerler. Siyasal iktidara itaat, onun doğruluğu ve haklılığı, başka deyişle "meşruluğu" hakkında beslenen inançla orantılıdır. Burada, politikanın ve politika biliminin temel kavramlarından biri olan "meşruluk" kavramının karşımıza çıktığını görüyoruz. İktidar, salt bir olgudan ibaret değildir. Onun meşruluğu hakkında yönetilenler tarafından beslenen inanç (ya da inanç noksanlığı), ileride etrafıca göreceğimiz gibi, neticede iktidarın şeklini, niteliğini ve tipini belirleyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. Şu halde bu unsuru da sosyo-politik realitenin bir parçası olarak hesaba katmak gerekir. İnsanlar hiçbir zaman politikayı salt bir iktidar kavgasından ibaret görmemişler ve otoritenin meşruluğu, en iyi yönetim şeklinin hangisi olduğu ya da olabileceği sorununu araştırmaktan geri kalmamışlardır. Raymond Aron'un isabetli olarak belirttiği gibi,⁵ politikanın "iktidar kavgası" yönünü görmemek saflık olur; fakat onu sadece iktidar kavgasından ibaret saymak da, aldaticı, sözümona bir gerçekçilik olmaktan öteye gitmez.

II) POLİTİKA BİLİMİ

1) Klasik Politika Biliminin Gelişim Çizgisi

Politika bilimi bugün sosyal bilimlerin en yenisi sayılmaktadır. Bir bakıma, politika bilimi toplum bilimlerinin en eskisi de sayılabilir. Politikayı geniş ve genel anlamıyla insanların ve toplumun yönetimi olarak kabul edecek olursak, daha ilkçağlardan itibaren birçok seçkin düşünürlerin bu ko-

5) ARON, Raymond, **Democratic et totalitarisme** (Paris, Gallimard, 1965), s. 52.

nu üzerinde düşünmeye ve yazmaya başladıklarını görürüz. Aristo, iki bin yılı çok aşan bir zaman önce, **Politika** başlığını taşıyan ünlü eserinde, ilk defa olarak bilimlerin sınıflandırmasını yaparken politikayı -insan faaliyetlerinin en kapsamlısı olması bakımından- bilgi hiyerarşisinin en üst kademesinde tutuyor ve onu pratik anlamda "üstün-bilim" olarak nitelendiriyordu. Bundan ötürüdür ki bugün birçoklarınca Aristo'ya politika biliminin öncüsü ve "babası" gözüyle bakılır.

Yaradılıştan bir "siyasal hayvan" (**zoon politikon**) olan insanın, düşünme yeteneğini geliştirdiği andan itibaren kendi toplum hayatı, siyasal yaşamı üzerinde düşünmeye başlaması, bu konuda kendi kendine birtakım sorular sorması ve bu soruların cevaplarını araştırması kadar doğal bir şey olamaz. Eskiçağdan ortaçağa, ortaçağdan yeniçağa, yeniçağdan günümüze kadar uzanan ve yüzyılları kapsayan uzun zaman şeridi içinde fikir adamları toplum hayatının esasları, çeşitli yönetim sistemleri, en iyi yönetim şeklinin hangisi olduğu -ya da olabileceği- konularında değişik görüşler ortaya koymuşlardır. Sistemli bir düşünce ve inceleme ürünü olarak ortaya çıkan bu görüşler bugün "siyaset felsefesi" olarak adlandırılan disiplini meydana getirmiştir. Siyaset felsefesi genel etiketi altında toplanan siyasal fikirler ve siyaset teorileri uzun süre politika biliminin başlıca konusunu ve temelini oluşturmuştur.

Daha sonraları klasik politika biliminin yeni bir konuyu daha inceleme alanı içine aldığı görürüz. Bu yeni alan, devlet ve hükümet başta olmak üzere, onlarla ilgili bütün "siyasal kurumları" kapsar. Gerçi siyasal kurumların politika sorunu ile uğraşanlar için tamamen yeni bir ilgi alan olduğu söylenemez. Zira Aristo'dan beri birçok düşünür, ideal açıdan "en iyi yönetim şekli"nin hangisi olduğu sorununu araştırırken kendi çağlarının siyasal kurumlarını incelemekten

de geri kalmamışlardır. Fakat devletin ve onun içindeki siyasal kurumların yapısı ve işleyişi üzerindeki çalışmalar, özellikle 19. yüzyılda "anayasacılık hareketi"nin başlamasından sonra yoğunluk kazanmış ve sistemleşmiştir. Yazılı anayasaların yaygınlaşması ile birlikte politika biliminin (ki o zaman bu terim henüz pek kullanılmıyordu) ağırlık noktası da bu anayasalarla meydana getirilen formel kurumlar üzerine kaymıştır. Tarihsel ve karşılaştırmalı metotlarla yapılan çalışmalar sadece devlet ve hükümet şekilleri ile başlıca anayasal kurumların kuruluşu ve işleyişi konuları üzerinde toplanıyordu. Böylece, geleneksel anlamda politika bilimi, yakın zamanlara gelinceye kadar daha çok **siyaset felsefesi** ile **anayasa hukuku** çerçevesi içinde gelişmiştir denebilir.

Öte yandan, gene 19. yüzyıl içinde başlamak üzere, diğer sosyal bilimlerin de gitgide politika konusu ile ilgilenişine işaret etmek gerekir. Kendilerine özgü belirli inceleme alanları olan tarih, hukuk, iktisat, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlerin, başlarına "siyasal" sıfatını yerleştirmek suretiyle politikanın değişik yönlerini kendi aralarında bölüştükleri ve neticede ortaya birtakım yeni "yan-disiplinler" çıkardıkları görülür. Böylece, **siyaset felsefesi** ve **siyasal hukukun** (anayasa ve kamu hukuku) yanı sıra, **siyasal tarih**, **siyasal iktisat**, **siyasal sosyoloji** ve **siyasal antropoloji** gibi bilim dalları sosyal bilimler alanına dahil olmuşlardır. Bu durum, yakın zamana gelinceye kadar niçin "siyasal bilim" yerine daha çok -çoğul olarak- "siyasal bilimler"den söz edildiğini anlatmaya yetecektir.

2) "Yeni" Politika Biliminin Doğuşu

Politikanın bilimsel bir inceleme konusu olma yolundaki bu dağınık gelişme İkinci Dünya Savaşı ertesine kadar sür-

müştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu alanda birdenbire radikal bir değişikliğe ve yepyeni bir gelişmeye tanık oluruz. Bu değişiklik ve gelişme, politika bilimi açısından bir rö-nesans hareketi olduğu kadar bir "bağımsızlık ilanı" olarak da nitelendirilebilir. Politika bilimi artık öteki sosyal bilimlerin yedeğinde ve vesayetinde bir "karma disiplin" sayılmayı reddederek kendine özgü konuya, metota ve amaca sahip bağımsız bir disiplin olma iddiası ile ortaya çıkmaktadır (Ve artık Amerika'dan sonra Avrupa'da da gitgide çoğul olarak "politika bilimleri" yerine tekil olarak "politika bilimi" deyimini kullanılmaya başlanmaktadır).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlıbaşına bir araştırma, inceleme ve öğrenim konusu olarak politikaya karşı dünya çapında gösterilen ilgi dikkat çekicidir. Uluslararası alanda bu geniş ilginin ilk olumlu sonucunu, 1950 yılında UNESCO'nun patronajı altında yayımlanan ve çeşitli milletlere mensup bilim adamlarının incelemelerini bir araya getiren "Çağdaş Politika Bilimi" adlı kolektif eserde görüyoruz.⁶

Öte yandan, gene UNESCO'nun öncülüğü ile kurulan ve Batı Bloku, Doğu Bloku ve Üçüncü Dünya ülkelerinden bilimsel derneklerin ve bilim adamlarının üye olarak katıldıkları "Uluslararası Siyasal Bilim Derneği" (**International Political Science Associaton** - kısa adıyla: IPSA), 1949 yılından bu yana her üç yılda bir kongreler düzenleyerek politika biliminin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Uluslararası alandaki bu gelişmelere paralel olarak çeşitli ülkelerde de politika bilimine karşı büyük ölçüde ilgi gösterilmeye başlandığı ve bu konuda yoğun çalışmalara girişildiği göze çarpar. Birçok ülkelerde bir yandan siyasal bilim dernekleri ve araştırma enstitüleri kurulurken, öte yandan üniversi-

6) *La Science politique contemporaine, Contribution a la recherche, la methode et l'enseignement* (UNESCO Publication, Liege, 1950).

telerde politika bilimi akademik "saygınlık" kazanmış ve bağımsız bir disiplin olarak öğretim programlarına girmiştir.

Yakın zamana kadar genellikle pratik bir "sanat" olarak kabul edilen politikanın bilimsel bir inceleme konusu ve yeni bir sosyal bilim dalı halinde ortaya çıkışı, özellikle son çeyrek yüzyıl içinde bu alandaki önemli değişimler ve gelişmelerle ilgilidir. Bu değişme ve gelişmeler: a) **inceleme konusu** ve **içeriği** bakımından, b) **araştırma metotları** bakımından olmak üzere başlıca iki alanda kendini gösterir. Aslında konu ve metot bakımlarından gelişmeler arasında yakın bir ilişki vardır ve bunlar birbiriyle bağlantılıdır. Öte yandan, bu gelişmelerin henüz sistematik bir bütün meydana getirmediğini ve politika biliminin alanı ve niteliği üzerinde değişik görüşlere ve tartışmalara yol açtığını belirtmek gerekir.⁷

Çağdaş politika biliminin oluşma sürecinde belirli bir başlangıç noktası tespit edebilmek hayli güçtür. Bununla beraber, bu alandaki çalışmaların ilgi ve ağırlık merkezinin "siyasal olayların incelenmesi" konusu üzerinde toplanması, gelişmelerin başlangıcı olarak sayılabilir. Dikkatlerin siyasal olaylar ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerinde toplanması, normatif çerçevenin dışına çıkmayı ve anayasal kurumların anlatımı ile yetinen kurumsal yaklaşımdan uzaklaşmayı gerektirmiştir. Zira bu yaklaşımın, kurumların gerçekte nasıl işlediğini, devlet ve siyaset hayatında olayların gerçekte nasıl cereyan ettiğini açıklama bakımından yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Siyasal realiteyi kavrayabilmek için, hukuk kuralları çerçevesinde normatif açıdan "olması gereken"i değil, fakat pozitif açıdan "olan"ı incelemenin gerekli olduğu bilincine varılmıştır.

7) Politika biliminin konusu, metodoloji sorunları ve gelişme yönleri hakkında etraflı bilgi için, bkz. WISEMAN, Victor H., **Politics: The Master Science (London, Routledge and Kegan Paul, 1969)**.

Böylece araştırma konuları ile birlikte araştırma metotlarında da önemli değişmelerin yer aldığı görülür. **A priori** muhakeme tarzına dayanan tümdengelim (**deductive**) metot, siyasal olayların açıklanması yönünden elverişli olamazdı. Öte yandan, devlet ve hükümet mekanizmasının kuruluşunu ve bu mekanizmanın "biçimsel" işleyişini anlatan **statik** yaklaşım da, **politikanın dinamiğini** ortaya koyabilmekten uzaktı. Sosyal gerçeklik düzeyinde politikanın "çarklarının" nasıl döndüğünün anlaşılabilmesi, ancak **faaliyet halindeki insanların davranışları** şeklinde beliren olayların incelenmesi ile mümkün görünüyordu. Bu noktanın açığa çıkması ile, politika biliminde **gözlem metodu ve ampirik yaklaşımlar** ön plana geçmiştir. Yapılan gözlemler sonunda toplanan bilgi ve verilerin tümevarım yoluyla sis-temleştirilmesi çabalarında da kayda değer ilerlemeler olmuştur. Bu metodolojik gelişmede Amerika'daki "davranışçı" (**behavioural**) ekolün önemli katkısı bulunduğunu burada belirtmek gerekir.

Yukarıda çok kısa ve şematik olarak açıklamaya çalıştığımız gelişim sonucunda, çağdaş politika bilimi, doğrudan doğruya siyasal olguları, fertlerin ve grupların davranış kalıplarını inceleyerek bunlar arasındaki ilişkileri ve nedensellik bağlarını ortaya koymak amacını güden bir sosyal bilim niteliğini kazanmış bulunmaktadır.

3) Politika Biliminin Konusu

Siyasal olaylar ve ilişkiler hangi çerçeve içinde incelenmelidir? Başka deyişle, politika biliminin ana konusu nedir? Bu sorun, biraz önce değindiğimiz tartışmalı noktalardan birini oluşturur.

Klasik politika bilimi, devlet'i ana konu olarak alıyordu. Devletin kuruluşu, fonksiyonları, amaçları, devlet ve fert ilişkileri gibi sorunları kapsayan geleneksel siyasal bilim, esas itibariyle bir "devlet bilimi" olarak kabul edilmekteydi. Bugün de siyasal bilimciler arasında bu görüşe bağlı kalanlar vardır. Örneğin, Marcel Prelot, politika bilimi (**science politique**) terimini benimsemekle beraber, disiplinin mahiyeti ve temel kavramı bakımından bunun "devlet bilimi" niteliğinde olduğuna tezini savunur.⁸

Ancak zamanımızda bu görüşün taraftarlarının gittikçe azalmakta olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten, politika biliminin alanını devletle sınırlandırmak, bu alanı fazla daraltmak demek olacaktır. Zira politika devleti aşan bir kavramdır. Siyasal ilişkiler, henüz devlet aşamasına gelmeyen -veya devlet niteliğinde olmayan- topluluklarda da görülür. Leslie Lipson'un da belirttiği gibi,⁹ devletin olduğu yerde politika da vardır; ancak bunun tersini ileri sürmek, yani "politikanın olduğu yerde devlet de vardır" demek mümkün değildir. Öte yandan devlet, biraz sonra etraflıca göreceğimiz gibi, değişik anlayışlara ve tanımlamalara yol açan bir kavram niteliğindedir. Üzerinde anlaşmaya varılmamış bir kavramın bilim temeli olarak alınmasının sakıncalı olacağını ileri sürenlere bu bakımdan hak vermek gerekir.

Günümüzde "iktidar" kavramı, politika biliminin ana konusu olarak devletin yerini almış bulunmaktadır. Çağdaş siyasal bilimciler genellikle bu görüşü paylaşırlar. William Rob-son, politika bilimini "toplum içinde iktidarın mahiyetini, temellerini, kullanılmasını, amaçlarını ve yarattığı sonuçları in-

8) PRfiLOT, Marcel, **La Science Politique** (Paris, Presses Universitaires de France, 1969).

9) LIPSON, Leslie, **Politika Biliminin Temel Sonuçları** (Çeviren: KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973), s.66.

celeyen bilim dalı" olarak tanımlarken bu yaygın görüşü yansıtmaktadır. Hayli geniş yankı uyandıran başka bir tanıma göre de (Lasswell ve Kaplan) "ampirik bir disiplin olarak siyasal bilim, **iktidara biçim verilmesinin ve iktidarın paylaşılmasının incelenmesidir.**" Yalnız burada, "iktidar" teriminin hangi anlamda anlaşılması gerektiğinin açıkça belirtilmesi zorunluğu ile karşılaşırız. Geniş anlamıyla, başkalarının davranışlarını etkileyebilirle ve kontrol edebilme yeteneği olarak anlaşılan iktidar, yalnız siyasal ilişkilerde değil, fakat toplum hayatının çeşitli alanlarında ve kademelerinde görülen bir olgudur (Devlet dışı kurumlarda, örneğin derneklerde ve meslek kuruluşlarında da iktidar olgusuna rastlanır). İktidar bu genel anlamıyla alındığı ve inceleme konusu yapıldığı takdirde politika biliminin alanı bu defa da fazlasıyla genişletilmiş olmayacak mıdır?

İşte karşılaşılan bu sakıncayı giderebilmek için bazı siyasal bilimciler politika biliminin temel konusunun geniş anlamda sosyal iktidar değil, fakat daha dar ve belirli (spesifik) anlamda **"siyasal iktidar"** olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe biz de katılmaktayız. "Siyasal" iktidar nedir? Siyasal iktidarı diğer iktidarlardan ayıran nitelikler nelerdir? Bunları ileride iktidar kavramını incelerken etraflıca göreceğiz. Şimdilik sadece siyasal iktidarın "meşruluk" unsuru (yönetilenlerin rızasına dayanması) ile "kapsayıcılık" ve "genellik" niteliğini (toplumun bütün üyeleri için geçerli oluşunu) belirtmekle yetinelim: David Easton yeni bir formülle politikayı **"bir toplumda değerlerin otoriteye dayanılarak bölüştürülmesi"** süreci olarak tanımlarken siyasal bilimin konusunu teşkil edecek iktidar olgusunun ve "otorite ilişkilerinin" başlıca bu iki özelliğini ortaya koymak istemiştir.¹⁰

10) Bkz. EASTON, David, **The Political System** (New York, Alfred A. Knopf, 1968), s.129vd.

Çağdaş politika biliminde inceleme odağının devletten siyasal iktidar kavramına doğru kayması ile bu alanda yeni ufukların açıldığına şüphe yoktur. Toplum içinde siyasal faaliyetin resmi ve şekli (formel) dış görünüşü yerine, bu faaliyetin özünün ve iç dinamiğinin araştırılması ön plana geçmiştir. Fonksiyonel ve davranışçı açıdan bu amaçla yapılan incelemeler; **siyasal kararların tahlili** (kararların kimler tarafından, nasıl alındığı, bunların oluşma süreci), **sosyal grupların** karar ve etki ilişkilerindeki rolü, **siyasal katılma**, **sosyal yapı ve iktidar ilişkisi**, **siyasal değişme ve gelişme** gibi sorunları, ana odak etrafında toplanan bellibaşlı altkonular (tahlil açıları) olarak ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

4) Politika Biliminin "Bilimselliği" Sorunu ve Bugünkü Gelişme Düzeyi

Politika biliminin, metot ve içerik yönünden yeni gelişmeler sonucunda "pozitif" bir sosyal bilim niteliği kazandığını yukarıda söylemiştik. Bu noktada henüz tam bir görüş birliğine varılmış olduğu ileri sürülemez. Bilimsellik konusunda yapılan tartışmalara burada kısaca değinmek, bu yeni disiplinin ulaştığı olduğu gelişme düzeyi hakkında bize daha iyi bir fikir verecektir.

Siyasal bilimin gerçek anlamda bir "bilim" sayılamayacağı itirazını öne sürenler, her şeyden önce bu alanda deney yapmanın imkânsızlığı üzerinde dururlar. Bu görüşe göre, olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkileri deneylerle doğrulanmadıkça kesin nedensellik (illiyet) bağları ortaya konamaz, başka deyişle, kesin "yasa"lara varılamaz. Böyle olunca da, sadece genel gözleme dayanılarak çıkarılan sonuçlar birer hipotez (varsayım) olmaktan öteye gitmezler.

Bu görüşün, bir bakıma, "tabiat bilimleri dışında bilim olamaz" gibi dar bir anlayışa dayandığı ve dolayısıyla sosyal bilimlerin toptan inkârına vardığı söylenebilir. Siyasal olayları - ve genellikle sosyal olayları- laboratuvar testine tabi tutmanın mümkün olmadığı şüphesiz ki doğrudur. Fakat deney metotunun **tek** bilimsel metot olduğunu ileri sürmek herhalde doğru olmasa gerektir. Siyasal olaylar pek de öyle iddia edildiği gibi belirsiz, kararsız ve düzensiz değildir. Bunlar geniş zaman ve mekân dilimleri içinde incelenecek olursa aralarında bazı fonksiyonel ilişkiler, düzenlilikler, tekrarlanan davranış kalıpları görülebilir. Çeşitli toplumları ve çağları kapsayan karşılaştırmalı gözlemler sonunda elde edilen bilgileri pozitif bilim metotlarıyla sınıflandırmak ve sistemleştirmek suretiyle bazı genellemelere ve önermelere varmak mümkün olabilmektedir. Gerçi bu önermeler tabiat bilimlerindeki "kanunlar" niteliğinde değildir ve onlarla aynı kesinlik derecesine sahip oldukları söylenemez. Bununla beraber, siyasal alandaki eğilimleri, yönsemeleri (**trends**) ve olaylar arasındaki sebep-sonuç bağlantılarını - yaklaşık bir biçimde de olsa- ortaya koymaları bakımından önem ve değer taşırlar. Burada ayrıca son yıllar içinde politika biliminde "bilimsel kesinliği" arttırma çabalarına işaret etmek yerinde olur. Bu amaçla gitgide **kantitatif** (sayısal) tahlillere, istatistik ve matematik bilimlerinin metotlarından yararlanmak suretiyle "ölçme"lere yer verildiği görülmektedir. Özellikle seçim analizleri, kamuoyu yoklamaları, siyasal davranışların sosyo-ekonomik çevre ile ilişkilerinin saptanması gibi konularda olumlu sonuçlar veren bu yeni araştırma tekniklerinin ileride daha da geliştirilmeleri beklenir.

Politika biliminin "bilimselliğine" karşı yapılan itirazlardan biri de, bu disiplinin henüz "genel bir teori"ye kavuşmamış olduğu itirazıdır. Gerçekten, yakın zamanlara ge-

linceye kadar bu alanda yapılan araştırmalar daha çok belirli konular üzerinde toplanmış ve "problem çözüme" kaygısı ön planda gelmiştir. Toplanan bilgileri teorik bir bütün içinde birleştirme ve kaynaştırma çabalarının eksik oluşu, bu bilgi ve bulguların birbirleriyle bağlantısız, dağınık "yığınlar" halinde kalması sonucunu doğurmuştur. Bu durumda yapılan tahlil ve değerlendirmeler de, küçük birimleri ele alan mikro-analiz ve dar kapsamlı hipotez düzeyini pek aşamamıştır.

Ancak, bir süreden beri, politika bilimindeki bu eksikliği gidermek amacıyla genel teori kurma çabalarına girişildiği-ni görmekteyiz. Bunlar içinde en çok ilgi çeken, David Easton ve Gabriel Almond'un öncülüğünü yaptıkları "**genel sistem teorisi**" (ki buna "sistem analizi" veya "fonksiyonel analiz" de denmektedir) adı verilen teoridir. "Siyasal sistem", aralarında karşılıklı ilişki bulunan çok sayıda unsurlardan meydana gelmiş karmaşık bir "bütün"ü ifade eder. Bu bütün (sistem), toplum üyelerinden gelen "istekler" ve "destekler" şeklinde kendini gösteren "girdiler" (**inputs**) ile, onların işlenmesi sonucunda ortaya çıkan siyasal kararlar ve uygulamalar, yani "çıktılar" (**outputs**) yoluyla devamlı olarak faaliyet halindedir. Böylece, mekanik diyebileceğimiz bir işleyiş gösteren "sistem" anlayışı ile, siyasal hayat (politika süreci) geniş ve kapsayıcı bir çerçeve içinde açıklanmak istenmiştir. Bu teorik çerçeve günümüzde büyük ölçüde ilgi toplamakla beraber, henüz siyasal bilimcilerin çoğunluğunca kabul edilmiş bir genel teori niteliğini kazanmış olduğu söylenemez. Sistem analizine çeşitli yönlerden eleştiriler yapılmakta ve bu arada özellikle "denge" (**equilibrium**) ve "sistemin korunması" (**system-maintenance**) kavramlarına önem vermesi bakımından **statik** bir yaklaşım olduğu noktası üzerinde durulmaktadır.

Bütün bu söylediklerimiz, politika biliminin henüz "gelişme halinde" bir sosyal bilim dalı olduğunu gösterir. Ancak bu nitelendirme, onun gerçek anlamda bir bilim sayılamayacağı yolundaki itirazları geçerli kılmaz. Bütün bilimler bir gelişme aşamasından geçmişlerdir. Politika biliminin bugünkü eksiklikleri, boşlukları ve karşılaştığı "büyüme güçlükleri" ne olursa olsun, bu alanda şimdiye kadar yapılan çalışmalardan elde edilen olumlu sonuçları inkâr etmeye imkân yoktur. Her şey bir yana, geliştirdiği yeni araştırma ve tahlil metotları ile modern siyasal bilim politika sürecine **gerçekçi bir açıdan bakma** olanağını sağlamıştır. Bu realist bakış açısı sayesinde devlet ve siyaset konuları geleneksel birtakım soyut ve anlamsız kavramlardan, fiksiyonlardan, "efsanelerden", sosyal gerçeklikle ilgisi olmayan içi boş kuramlardan arınmıştır. Bu, belki de başlıbaşına en önemli gelişme sayılabilir (Yeni disiplinin öncülerinden Frederick Pollock, "siyasal bilim sadece safsata kabilinden birtakım kuramsal taslakları çürütmeye yarsa bile, sırf bu yüzden var olmalıdır ve zaten vardır da" diyor).

Bunun ötesinde çağdaş siyasal bilim, insanların kaderini çok yakından etkileyen politik faaliyetleri daha iyi anlayabilme, olayları daha açık olarak görebilme olanaklarını da yaratmıştır. Hiç şüphe yok ki, bu, toplumların yönetiminde başarıyı sağlayacak ve yanılmaları önleyecek kesin formüllerin ve kuralların bulunduğu, ya da ileride bulunabileceği anlamına gelmez. Zaten böyle bir iddia da söz konusu değildir. Fakat, olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koyabilme, bazı karar ve davranışların muhtemel sonuçlarını öngörebilme ve belki de yol gösterici bir rol oynayabilme gibi ulaşılabilecek görünür hedefler, siyasal bilim alanındaki çalışmalarını haklı göstermek için fazlasıyla yeterli sayılır.